

<p>УХВАЛЕНО вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди протокол № 3 від «12» червня 2020 року</p>		<p>Система управління якістю ХНПУ імені Г.С. Сковороди</p> <p>ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ</p> <p>Соціальна економіка та соціальна відповідальність бізнесу</p>	<p>ЗАТВЕРДЖЕНО</p> <p>В.о. ректора Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди Ю. Бончук</p> <p>від «12» червня 2020 р.</p>
--	---	---	--

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА ТА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ

(назва навчальної дисципліни)

рівня вищої освіти _____ Другого (магістерського)
(назва рівня вищої освіти)

галузі знань _____ 05 Соціальні та поведінкові науки
(шифр і назва галузі знань)

спеціальності _____ 051 Економіка
(код і назва спеціальності)

освітня програма _____ Економіка, управління та право
(шифр і назва)

Шифр за навчальним планом _____ ЦПП-1.5

Харків – 2020 рік

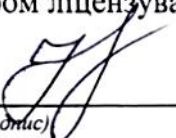
Розробники програми: *Л. Радченко* кандидат економічних наук, професор кафедри економічної теорії, фінансів і обліку Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди

Рецензенти: *І. Сідельнікова* кандидат економічних наук, професор кафедри економічної теорії, фінансів і обліку Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди
О.Марченко доктор економічних наук, професор кафедри економічної теорії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Обговорено та рекомендовано до затвердження вченою радою юридичного факультету протокол № 10 від «10» червня 2020 року

Голова ради (В.О. Процевський)
(підпис) (прізвище та ініціали)

Схвалено центром ліцензування, акредитації і контролю якості освіти

Директор (І. Єсьман)
(підпис) (прізвище та ініціали)

1. Пояснювальна записка

Програма обов'язкової навчальної дисципліни «Соціальна економіка та соціальна відповідальність бізнесу» складена відповідно до освітньої програми підготовки фахівців другого «магістерського» рівня вищої освіти, галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки спеціальності 051 Економіка.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладення даної навчальної дисципліни є формування у майбутніх магістрів цілісного світогляду, системи теоретичних знань і прикладних вмінь, ключових компетентностей щодо використання методичного апарату, інструментарію соціальної економіки для визначення економічної поведінки та прийняття оптимальних управлінських рішень суб'єктами ринкових відносин, а також опанування теоретико-методологічних, методичних та організаційно-економічних аспектів формування і розвитку соціальної відповідальності.

Основні завдання навчальної дисципліни: вивчення змісту, напрямків, основних функцій, принципів та механізмів соціальної економіки як невід'ємної складової функціонування демократичної правової соціальної держави; формування у майбутніх магістрів глибокого розуміння теорії і практики соціально-політичних процесів та цілісного світогляду, навичок системного мислення в галузі соціально-економічного функціонування суспільства, спрямованого на створення умов для розвитку і самореалізації особистості в трансформаційних змінах глобального характеру, а також формування соціальної відповідальності з урахуванням її особливостей у різних суб'єктів суспільного розвитку;

У результаті вивчення навчальної дисципліни відповідно до освітньої програми формуються **програмні компетентності**:

ІК Здатність визначати та розв'язувати складні економічні задачі і проблеми, приймати відповідні аналітичні та управлінські рішення у сфері економіки або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій в умовах невизначеності.

ЗК 1. Здатність критично мислити та генерувати нові ідеї.

ЗК 2. Здатність до абстрактного мислення, аналізу, синтезу та встановлення взаємозв'язків між явищами та процесами.

ЗК 3. Здатність проявляти лідерські навички, мотивувати людей, працювати у команді.

ЗК 4. Здатність вести професійну комунікацію.

ЗК 6. Здатність розробляти проекти та управляти ними.

ЗК 8. Здатність проводити дослідження та презентувати результати;

ФК 1. Здатність застосовувати науковий, аналітичний, методичний інструментарій для управління економічною діяльністю.

ФК 3. Здатність збирати, аналізувати та обробляти статистичні дані, науково-аналітичні матеріали, які необхідні для розв'язання комплексних економічних завдань.

ФК 6. Здатність формулювати професійні задачі в сфері економіки, вибирати належні напрями і відповідні методи для їх розв'язання, беручи до уваги наявні ресурси.

ФК 7. Здатність обґрунтовувати управлінські рішення щодо ефективного розвитку суб'єктів господарювання.

ФК 8. Здатність оцінювати можливі ризики, соціально-економічні наслідки управлінських рішень.

ФК 11. Вміння планувати і розробляти проекти та наукові дослідження в сфері економіки, здійснювати їх інформаційне, методичне, матеріальне, фінансове та кадрове забезпечення.

Передумови вивчення дисципліни

Теоретичною базою вивчення навчальної дисципліни "Соціальна економіка та соціальна відповідальність бізнесу" є попередні навчальні дисципліни: "Політична економія", "Мікроекономіка", "Макроекономіка", "Соціологія", «Глобальна економіка». Також з метою найкращого засвоєння матеріалу студенти повинні до початку викладання навчальної дисципліни опанувати знання і навички в галузі економічної політики, цивільного права, сучасних економічних систем, державного регулювання економіки. При викладанні навчальної дисципліни "Соціальна економіка та соціальна відповідальність" основна увага приділяється досягненню синтезу теорії та практики, що сприяє підготовці компетентних спеціалістів. Дисципліна пов'язана з формуванням

нової парадигми в економічній теорії – плюралізмом методологій у вивченні соціально-економічної реальності. Це сприяє розумінню конкретних економічних проблем через призму розгорнутої сучасної філософської та соціологічної думки.

Дисципліна є важливою для вивчення інших нормативних дисциплін, підготовки рефератів, індивідуальних наукових завдань, курсових робіт, підготовки магістерських досліджень, проходження практик майбутніх магістрів.

Результати навчання за дисципліною

У результаті опанування змісту навчальної дисципліни здобувачі мають досягнути таких **програмових результатів навчання:**

ПРН 2. Демонструвати навички самостійно приймати рішення, лідерські навички та уміння працювати в команді.

ПРН 4. Проводити дослідження, генерувати нові ідеї, здійснювати інноваційну діяльність.

ПРН 5. Обґрунтовувати та управляти проектами або комплексними діями.

ПРН 8. Вибирати та використовувати необхідний науковий, методичний і аналітичний інструментарій для управління економічною діяльністю.

ПРН 9. Збирати, обробляти та аналізувати статистичні дані, науково-аналітичні матеріали, необхідні для вирішення комплексних економічних завдань.

ПРН 10. Обґрунтовувати рішення в умовах невизначеності, що потребують застосування нових підходів та економіко-математичного моделювання та прогнозування.

ПРН 13. Обґрунтовувати управлінські рішення щодо ефективного розвитку суб'єктів господарювання.

ПРН 14. Оцінювати можливі ризики, соціально-економічні наслідки управлінських рішень.

ПРН 15. Застосовувати наукові підходи до формування та обґрунтування ефективних стратегій в економічній діяльності.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 4 кредити ЄКТС 120 годин.

2. Зміст навчальної дисципліни за модулями та темами

Модуль 1. Соціальна економіка та проблеми соціалізації економічного розвитку

в сучасних умовах

Тема 1.1. Соціальна економіка та основні цілі розвитку соціуму в XXI столітті

Соціальна спрямованість економіки і людської діяльності. Соціальні пріоритети в сучасному розвитку людства.

Соціальна економіка як наука. Предмет, мета і завдання вивчення курсу. Принципи й особливості методології вивчення курсу „Соціальна економіка II”. Взаємозв'язок соціальної економіки з іншими науками. Роль соціальної економіки у суспільному пізнанні та розвитку. Функції соціальної економіки.

Основні закони соціального розвитку. Соціальні функції економіки. Сутність і основні методи соціалізації економічного розвитку. Соціальне розшарування як вихідна риса соціалізації економіки. Співвідношення категорій «соціалізація» і «капіталізація». Теорії «людського капіталу». Проблеми соціалізації в умовах трансформації українського суспільства.

Необхідність вивчення і значення курсу "Соціальна економіка II" для пізнання трансформаційної економіки і становлення системи соціально орієнтованого ринкового господарства в Україні

Тема 1.2. Людина як мета і рушійна сила розвитку соціуму.

Людина як мета функціонування соціуму. Людина як головна рушійна сила розвитку соціуму. Саморозвиток людини. "Економічна" людина А.Сміта. Економічна роль людини у марксистській економічній науці. Ліберальні концепції людської діяльності.

Людина в сучасних концепціях розвитку суспільства: технократичний і соціокультурний підходи. Смісл життя людини: мати чи бути?

Людський капітал та людський розвиток як пріоритети суспільного розвитку в умовах соціальної ринкової економіки.

Мислення людини та економічне мислення. Економічне мислення і проблема вибору. Поведінка виробника і поведінка споживача. Значення інформації для прийняття рішення. Інформація

як рідкісне благо. Економічне мислення та механізми співпраці людей: економічні, правові, культурні, релігійні, моральні.

Обмежена раціональність людської поведінки та економічна координація. Форми економічного мислення. Старе та нове економічне мислення.

Місце і роль культури і духовності в сучасних теоріях дослідження ролі людини у суспільному розвитку. Особливості людського розвитку в Україні.

Тема 1.3. Інноваційна модель соціоекономічного розвитку.

Інноваційність як пріоритетний напрям сучасного соціоекономічного розвитку. Інноваційні технології: сутність і форми. Виробничі інновації та їх соціальна складова. Соціальні інновації. Інноваційний процес і культура інновацій. Розвиток суспільства як проблема взаємодії саморозвитку і цілеспрямованих соціальних інновацій.

Інтелектуальний капітал людини, фірми, суспільства. Структура інтелектуального капіталу. Інтелектуальна власність.

Інфраструктурні та ринкові нематеріальні активи. Інтелектуальний потенціал та шляхи його використання для розвитку суспільства.

Система освіти та її роль в реалізації інноваційної моделі розвитку. Особливості реформування системи освіти в Україні на сучасному етапі.

Тема 1.4. Соціально-трудова відносина, менеджмент та проблеми соціального захисту працюючих.

Визначення соціально-трудова відносин. Суб'єкти соціально-трудова відносин. Протиріччя соціально-трудова відносин.

Зміна місця людини в системі соціально-трудова відносин у сучасних умовах.

Соціалізація та гуманізація як основні тенденції розвитку трудова відносин.

Постіндустріальні соціально-трудова відносина. Соціально-трудова відносина і менеджмент. Соціально-культурні чинники розвитку трудова відносин. Роль творчості в подоланні відчуженості людини в праці. Проблема експлуатації в постіндустріальному суспільстві.

Людина і праця. Формування працівника як самостійного агента ринку праці. Зайнятість як основоположна характеристика ринку праці та як об'єкт соціальної економіки. Соціальні гарантії зайнятості. Безробіття як складне соціоекономічне явище. Соціальні наслідки безробіття. Служба зайнятості, її завдання та функції. Вільний час і його роль у розвитку особистості. Вибір Відпочинок як умова формування особистості.

Феномен соціального партнерства: інструмент розвитку, тип та стадія розвитку соціально-трудова відносин. Самореалізація та саморозвиток людини в процесі розвитку соціально-трудова відносин і соціального партнерства.

Соціальний капітал. Роль соціального капіталу у розвитку суспільства і економіки. Форми соціального капіталу. Довіра в суспільстві як основна засада його соціально-економічного розвитку і підвищення добробуту населення.

Тема 1.5. Доходи як матеріальна основа соціоекономічного розвитку.

Сукупні доходи населення. Еволюція поглядів на розподіл доходів. Формування доходів населення в ринковій економіці. Динаміка і структура доходів населення. Рівень життя. Вплив доходів на рівень життя. Оптимізація структури доходів населення. Якість життя та її складові. Індивідуальний і суспільний добробут в транзитивній економіці України.

Оплата праці як основна форма доходів людини. Соціально-економічна природа оплати праці в ринковій економіці. Функції оплати праці: відтворююча, стимулююча, регулююча, трансформаційна. Організація і регулювання оплати праці. Форми оплати праці. Динаміка оплати праці та її частки в сукупних доходах населення. Соціоекономічні умови зростання оплати праці в транзитивних економіках.

Становлення нових форм доходів в умовах формування соціально орієнтованого ринкового господарства. Факторні доходи населення в ринковій економіці. Доходи від праці, власності (капіталу), підприємницької діяльності, землі. Гранична продуктивність факторів та її вплив на доходи. Фінансово-кредитний вплив на факторні доходи. Прогнозування доходів населення. Система оподаткування і доходи в трансформаційній економіці.

Розподіл та перерозподіл доходів у суспільстві. Нерівність доходів. Крива Лоренца. Коефіцієнт Джині. Багатство і бідність. Основні напрями перерозподілу доходів. Соціалізовані доходи. Критерії визначення ефективності програми перерозподілу доходів, порівняння утилітаристської і ролсіанської функцій суспільного добробуту для оцінки результатів перерозподілу.

Бідність як соціально-економічна категорія, форми, причини виникнення і поширення. Критерії та індикатори бідності. Абсолютні (нормативні) критерії: метод використання мінімального споживчого бюджету (прожиткового мінімуму), калорійність харчування. Відносні критерії: структурні, суб'єктивні, ресурсні. Багатомірні концепції бідності. Міжнародні зусилля в подоланні бідності. Соціальна політика та ефективність боротьби з бідністю в транзитивних економіках.

Тема 1.6. Система соціального захисту і соціальної безпеки людини.

Визначення системи соціального захисту. Основні моделі соціальної політики. Структура системи соціального захисту і право на соціальне забезпечення. Мінімальні соціальні гарантії.

Соціальне страхування і соціальна допомога. Грошові трансферти і допомога в натуральній формі.

Внесок в людський капітал: харчування, охорона здоров'я, освіта.

Програми соціальної допомоги, тенденції, протиріччя, джерела фінансування.

Соціальна безпека та стабільність як суспільні блага. Соціальні індикатори розвитку. Порогові значення соціальних індикаторів. Соціальні витрати держави, їх структура, динаміка і частка у ВВП. Соціальні імперативи постіндустріалізму.

Система соціального захисту населення в Україні на сучасному етапі: стан та напрями реформування. Активні програми на ринку праці. Програми подолання бідності

Модуль 2. Економічне мислення та соціальна відповідальність бізнесу

Тема 2.1. Соціальна відповідальність як стратегія збалансованого розвитку

Концепція соціальної відповідальності як система науково обґрунтованих понять, принципів і положень концепції сталого розвитку. Роль соціальної відповідальності в реалізації концепції сталого розвитку. Соціальна відповідальність як складова нового економічного мислення.

Система соціального партнерства як механізм ефективної взаємодії людини, держави, бізнесу та інститутів громадянського суспільства.

Цілі реалізації концепції корпоративної соціальної відповідальності. Суспільна злагода. Стале соціально-економічне зростання. Розвиток соціальних чинників виробництва – людського і соціального капіталу і посилення їх дії на економічну діяльність.

Тема 2.2. Соціальна відповідальність людини, держави та інститутів громадянського суспільства.

Основні економічні агенти соціальної відповідальності і їхня взаємодія. Концепція взаємодії держави з громадянським суспільством. Партнерство та ефективність взаємодії людини, держави, суспільства. Закони України з ефективного співробітництва громадських об'єднань та органів влади.

Державна політика як основа формування простору взаємодії держави, суспільства й бізнесу. Соціальна держава. Посилення відкритості державної політики. Основне втримування й напрямки державної політики. Формування й проблеми реалізації державної економічної політики. Основні напрямки державної соціальної політики. Формування й проблеми реалізації соціальної відповідальності держави.

Форми прояву соціальної відповідальності у зовнішній та внутрішній сферах. Корпоративне громадянство. Соціальна політика підприємства. Соціальна відповідальність громадянина. Патріотизм.

Вплив державної політики на формування організаційно-економічних механізмів управління корпоративною соціальною відповідальністю. Запровадження та реалізація міжнародних стандартів. Створення стабільних умов розвитку трудових відносин. Права людини і ведення бізнесу. Права людини на робочому місці. Закони України щодо професійних спілок. Ініціативи з прав людини Глобального Договору ООН.

Практика партнерства між роботодавцями і працівниками. Соціально відповідальний роботодавець. Мотивації та зобов'язання співробітників. Взаємодія зі стейкхолдерами, Європейський досвід. Втручання влади в діяльність компанії: вітчизняний і закордонний досвід. Конфлікти суспільства й бізнесу, влади й бізнесу. Лобізм як об'єкт корпоративного керування. Корупція як елемент реальної дійсності.

Екологічна відповідальність та проблеми її реалізації в Україні.

Тема 2.3. Соціальна відповідальність бізнесу.

Соціальна відповідальність корпорації як бізнес-стратегія. Соціальна відповідальність як фактор стійкого розвитку підприємства, інструмент управління ризиками та засіб підвищення ефективності управління. Довгострокові вклади в соціально-економічний розвиток територій. Відповідальність за збереження довкілля. Відповідальність перед співробітниками та іншими стейкхолдерами. Декларація соціального партнерства. Відносини з місцевими громадами. Принципи взаємовигідного співробітництва. Співпраця з органами влади та іншими стейкхолдерами. Оцінка результативності соціального партнерства.

Створення соціально сприятливого середовища. Прозорість ведення бізнесу. Легітимність форм власності. Позитивний економічний і соціальний вплив підприємства на суспільство. Обговорення важких запитань. Ефективні форми взаємодії із зацікавленими сторонами й групами впливу.

Значення та зміст моніторингу соціальної відповідальності. Розроблення бази власних стандартів. Фіксація параметрів корпоративної соціальної відповідальності. Виявлення реальних досягнень. Популяризація досягнень в сфері соціальної відповідальності підприємства. Основні напрями корпоративної соціальної відповідальності: відповідальність кожного як корпоративного громадянина, відповідальність перед співробітниками, відповідальна ділова практика, відповідальність перед громадою.

Оцінювання ефективності соціальної відповідальності. Індикатори оцінювання соціальної відповідальності. Система управління та оцінки Лондонської бенчмаркетингової групи (LBG). Збалансована система показників по ефективності соціальної відповідальності. Оцінка соціальної відповідальності компаній в Україні. Концепція Національної стратегії соціальної відповідальності бізнесу в Україні: мета, завдання стратегії, напрями реалізації.

Тема 2.4. Україна у сучасному глобальному соціально-економічному просторі та розвиток соціальної відповідальності.

Світосистемний підхід у дослідженні глобальних тенденцій світового економічного і соціального розвитку за моделями: однолінійного розвитку, паралельного розвитку, цивілізаційного розвитку.

Тенденції глобалізації, проблема управління глобальними процесами та міжнародна безпека. Інтеграція економічних і екологічних концепцій глобального розвитку. Глобальні фінанси. Інноваційна модель розвитку як чинник прогресу та глобальної конкурентної боротьби. Інформаційно-технологічні ресурси в глобальному конкурентному середовищі. Глобалізація, природокористування та екологічні пріоритети. Глобальна соціальна безпека і проблема ментальної еволюції. Негативні соціально-економічні наслідки глобалізації.

Глобалізація та її вплив на трансформаційний розвиток економіки України. Роль міжнародного соціального співробітництва. Формування індивідуальної, колективної, загальної відповідальності за долю планети як умова виживання людства. Україна у глобальному політичному і економічному просторі. Співвідношення глобальних процесів і національного розвитку України. Соціоекономічна стратегія національного розвитку. Характеристика основних сценаріїв її реалізації: наздоганяючий, мобілізаційний, випереджувальний.

Модуль 3. ІНДЗ

ІНДЗ: реферат та презентація за обраною темою

3. Засоби діагностики успішності навчання

Поточний контроль знань здійснюється: вибірково в процесі усіх видів занять, шляхом опитування, розв'язання задач, виконання тестів, есе, шляхом проведення письмових модульних контрольних робіт.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання - *екзамен*

5. Рекомендовані джерела

Базові

1. Аналітична економіка та макроекономічна політика: Навчальний посібник для студентів спеціальності “Економіка”/ За ред. академіка І.Ф.Прокопенка. - Харків: видавництво Іванченка І.С., 2019. - 416 с.
2. Економічні проблеми XXI століття: міжнародний та український виміри / За ред. С.І.Юрія, Є.В.Савельєва. – К.: Знання, 2007. - 595 с.
3. Єременко В. Соціальна економіка – К.: Інформаційно-видавничий центр Держкомстату, 2003. – 351 с.
4. Коваленко О.М., Мазник Л.В. Соціальна економіка: Конспект лекцій. – К.:НУХТ, 2013. – 170 с.
5. Лагутін В.Д. Людина і економіка. Соціоекономіка. - К.: Просвіта. 1996. – 336 с.
6. Охріменко О.О., Іванова Т.В. Соціальна відповідальність. – Навч. посіб. – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут». – 2015. –180 с.
7. Соціальна економіка. Навч. посіб. / Кол. авт. О.О.Беляєв, М.І.Диба, В.І.Кириленко та ін. – К.: КНЕУ, 2005. -196с.
8. Соціальна економіка: навч. посіб. – 2-ге вид., без змін / [О.О. Беляєв (кер. авт. кол.), Є.Б. Ніколаєв (наук. ред.), А.В. Келічавий та ін.]. – К.: КНЕУ, 2016. – 481 с.
9. Соціальна відповідальність: навч. посіб. / [А. М. Колот, О. А. Грішнова, О. О. Герасименко та ін.] / за заг. ред. А. М. Колота; - Київ : КНЕУ, 2015. - 519с.

Допоміжні

1. Гальчинський А.С. Політична нооекономіка: начала оновленої парадигми економічних знань. / Анатолій Гальчинський. – К.: Либідь, 2013. – 472с.
2. Гвелесіані А., Литвин І. Вплив соціально-економічного розвитку на рівень диференціації доходів населення України//Економіка України. – 2010. - №1. – с. 82-89.
3. Лукашевич В.М. Соціологія економіки: Підручник. – К.: Каравела, 2005. – 288 с.
4. Петрашко Л. П. Корпоративна відповідальність: кроскультурні моделі та бізнес-практики : монографія / Л. П. Петрашко. — К. : КНЕУ, 2013. Петрашко Л. П. Корпоративна відповідальність: кроскультурні моделі та бізнес-практики : монографія / Л. П. Петрашко. — К. : КНЕУ, 2013.- 246с.
5. Радченко Л.П., Гура А.О. Модульне навчання із дисципліни «Соціальна економіка»: завдання та методичні рекомендації для семінарських занять і контролю знань студентів економічного факультету – Харків: ХНПУ, 2010. - 30с.
6. Скуратівський В.А., Палій О.М. Основи соціальної політики: навч. Посібник. – К.: МАУП, 2002. – 200 с.

6. Додаткові ресурси

1. Бібліотека імені В.Вернадського. URL:: <http://www.nbuv.gov.ua>
2. Державний комітет статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Інститут економіки і прогнозування НАН України URL: <http://www.ief.org.ua>
4. Міжнародний центр перспективних досліджень URL: <http://www.icps.kiev.ua>
5. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://www.rada.kiev.ua>
6. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. URL: <http://www.kmu.gov.ua>
8. Офіційний сайт Міністерства економіки України. URL: <http://www.me.gov.ua>
9. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <http://www.mon.gov.ua>
10. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua>
11. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua>
12. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду. URL: <http://www.imf.org>
13. Офіційний сайт Світового банку. URL: <http://www.worldbank.org>